

แนวทางการปกป้องรักษาและสืบทอด

วรรณกรรมมรดกของลาว

ม.ร.ว. รุจยา อาภากร

ก่อนอื่นข้าพเจ้าขอขอบคุณกระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม และคณะผู้จัดการประชุมในครั้งนี้ที่ให้ออกาสข้าพเจ้า มาแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับมรดกทางวรรณกรรมของลาวจากแง่มุมการอนุรักษ์ การเผยแพร่และการค้นคว้า ในฐานะที่ข้าพเจ้าเคยเป็นที่ปรึกษาให้แก่โครงการปกป้องรักษาหนังสือโบราณลาว ที่ได้รับการช่วยเหลืออย่างดีจากรัฐบาลเยอรมันมาโดยตลอด ข้าพเจ้ามีความหวังใสมอ มาว่าทำอะไรเราทั้งหลายที่เป็นทายาทของบรรพบุรุษในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นี้ จึงจะสืบทอดและปกป้องเจตนารมณ์ของผู้สร้างประเพณีวัฒนธรรมอันสูงส่ง ไม่ว่าจะเป็นในด้านภาษา วรรณกรรม ศิลปะ สถาปัตยกรรม ศาสนา คนตรี กฎหมาย และประเพณีต่าง ๆ ไว้เป็นคู่บ้านคู่เมืองต่อไปได้ การประชุมครั้งนี้จึงเป็นโอกาสอันดีอีกครั้งหนึ่งที่พวกเราจะได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและให้ข้อเสนอที่เป็นประโยชน์ในการสืบทอดมรดกอันมีค่าให้ยั่งยืนต่อไปได้

“มรดก” บางครั้งดูเหมือนว่าเป็นคำที่ใช้เพื่อบ่งบอกค่าทางเศรษฐกิจ โดยได้รับการประทับตรา จากองค์กรระหว่างประเทศ โดยที่แท้จริงแล้วก็คือของเก่าซึ่งในด้านอื่น ๆ แล้วอาจจะดูเหมือนไม่มีค่ามากนัก ในที่นี้เราคงไม่พูดถึงประโยชน์ทางเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว ทั้ง ๆ ที่ทั้งในประเทศไทยและประเทศลาว เราต่างก็ขายของเก่ากินกันทั้งนั้น โดยผ่านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว หน้าที่ของพวกเราทุกคนในที่นี้คือการชี้ให้เห็นให้เห็นถึงค่าของ “มรดก” อย่างชัดเจน โดยเฉพาะในด้านภาษาและวรรณกรรมในบริบทของการเปลี่ยนแปลงของยุคโลกาภิวัตน์ และเทคโนโลยีข่าวสารสนเทศให้แก่คนหนุ่มมากทั้งในและนอกประเทศลาว แต่ปัญหาเบื้องต้นคือ เวลาพูดถึงเรื่องมรดกทางวัฒนธรรมแล้วเรามักจะหนักใจด้วยเหตุผลสามประการ ประการแรก เราไม่ค่อยจะแน่ใจว่าเข้าใจดีพอหรือไม่ในเหตุผลความจำเป็นที่จะต้องดูแลรักษาและสืบทอดมรดกชิ้นนี้ ประการที่สอง ถ้าเราซาบซึ้งในคุณค่าของมรดก

ขึ้นมาเมื่อใด เราจะรู้สึกต่ำต้อยว่าเราไม่มีความสามารถทัดเทียมกับบรรพบุรุษผู้สร้าง เพราะฉะนั้นเราไม่ควรไปแต่ต้องกับมันมากนัก ควรยกขึ้นหิ้งไว้บูชาเท่านั้น ประการสุดท้าย เราไม่รู้ว่าจะดูแลมรดกได้อย่างไร มีวิธีการเก็บรักษาอย่างไร มีค่าใช้จ่ายเท่าใด ซึ่งเป็นคำถามหนักอกทั้งสิ้น ดังนั้นเราควรปล่อยให้ผู้รู้ไปจัดการดูแลก็แล้วกัน ผู้เชี่ยวชาญทางการดูแลก็จะต้องใช้วิธีการที่ดีที่สุด เทคโนโลยีสูงส่งที่สุด และที่สำคัญคือจะเก็บปิดไว้อย่างดี เนื่องด้วยกลัวการสูญหายเป็นอย่างยิ่ง

ข้าพเจ้าของอนุญาตใช้เวลาอันมีค่าของท่านในการเสนอข้อคิดเห็นบางประการว่า เรามีวิธีการในการเผชิญหน้ากับปัญหาเหล่านี้ได้อย่างไร โดยเฉพาะปัญหาในการโยกวรรณกรรมมรดกเข้ากับชีวิตปัจจุบัน หลายท่านอาจมองว่าถ้าในชีวิตปัจจุบันเราต้องเป็นสมาชิกของประชาชาติหรือประเทศชาติที่ต่างก็มีอัตลักษณ์บางอย่าง ศิลปวัฒนธรรมบางอย่างก็น่าจะเป็นส่วนหนึ่งของชุดอัตลักษณ์นี้ได้ ถ้านักปราชญ์ผู้รู้เช่น มหาสิลา วีระวงษ์บอกว่า มหาเทพยท้าวสูงท้าวเจียงเป็นมรดกที่สำคัญยิ่งของชาติลาวงานชิ้นนี้ ก็จะถูกจัดเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ของความเป็นชาติลาวที่จะต้องปกป้องรักษากันไป ปัญหาว่าวรรณกรรมชิ้นนี้เกี่ยวข้องกับชีวิตปัจจุบันตรงไหนก็หมดไปไม่เห็นจะต้องมาพูดกันอีก ข้าพเจ้ากลับมองว่าความเห็นนี้เป็นอันตรายต่อการดูแลรักษา และสืบทอดวรรณกรรมมรดกเพราะเราจะจัดวรรณกรรมมรดกเข้าหีบห่อสำเร็จรูป โดยเฉพาะในทางชาตินิยมที่จะทำให้วรรณกรรมชิ้นนั้นถูกทอดทิ้งโดดเดี่ยวในที่สุด สิ่งที่ทำทายเป็นจะทำอย่างไรให้วรรณกรรมมรดกของลาวอยู่ต่อไปอย่างมีชีวิต ไม่ใช่อยู่อย่างถูกดองยาให้ขมเล่นเฉย ๆ

ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า ถ้าจะทำให้วรรณกรรมมรดกของประเทศลาวมีค่าและโยงเข้ากับชีวิตสมัยใหม่ได้ เราต้องตระหนักและเข้าใจว่า

1. วรรณกรรมมรดกลาวเป็นวัฒนธรรมร่วมกับวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่พูดภาษาไต-ลาวกลุ่มต่าง ๆ
2. วรรณกรรมลาวอยู่บนพื้นฐานของสังคมมุขปาฐะมากกว่าสังคมของผู้เขียนหนังสือ
3. ระบบการศึกษาของรัฐมีหน้าที่ค้ำจุนและส่งเสริมการศึกษาค้นคว้ามรดกทางวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ
4. อิสรภาพในการแสดงความคิด จินตนาการ และอารมณ์เป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการเจริญของภาษาและวรรณกรรม

วัฒนธรรมร่วม

ภาษาและวรรณกรรมลาวเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีการใช้ภาษาในตระกูลภาษาไตหรือ “ไท” ผู้ใช้ครอบคลุมกลุ่มคนในประเทศไทย ลาว เวียดนาม พม่า และบางส่วนของประเทศจีนและอินเดีย วรรณกรรมมรดกของลาวมีความซ้ำซ้อนกับวรรณกรรมมรดกของล้านนาและภาคอีสานในประเทศไทย และสิบสองปันนาในประเทศจีนด้วยเหตุผลทางประวัติศาสตร์การเมืองและเศรษฐกิจสังคม นิทานขุนบุลมระบุนว่า ขุนบุลมเป็นต้นตระกูลของผู้ปกครองในลาวและไทย ความสัมพันธ์ทางเครือญาติระหว่างกษัตริย์เชียงใหม่และหลวงพระบางในคริสต์ศตวรรษที่ 16 ทำให้เกิดการถ่ายเททางวิชาการระหว่างตอนเหนือของประเทศไทยกับล้านช้าง ดร.อานาโตล แป็ลติเยร์ อธิบายว่าวรรณกรรมของล้านนากับล้านช้างมีลักษณะใกล้เคียงกัน คือเป็นวรรณกรรมที่ชาวบ้านเป็นผู้แต่งและผู้ใช้โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางเป็นที่เก็บรักษาเผยแพร่ เนื่องจากวัดเป็นศูนย์กลางของวรรณกรรม แนวคิดทางด้านพุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่องานเหล่านี้มาก ทั้งล้านนาและล้านช้างให้ความสำคัญกับวรรณกรรมชาดกโดยเฉพาะเวสสันดรชาดกซึ่งมีหลายฉบับ หลายสำนวน และประเพณีการเทศน์ก็คล้ายกัน วรรณกรรมชาดกอีกชุดหนึ่งคือ “ปัญญาสชาดก” ก็มีหลายฉบับด้วยกันทั้งในไทย พม่า ลาว กลุ่มไทจีน และเขมร มีการดัดแปลงนิทานมาหลายเรื่องเช่น จันทกษัตริย์ชาดก ปาจิตตกุมารชาดก นกกระจาบบจากสวรรค์พิชิตชาดก นิทานอื่น ๆ ที่ซ้ำกันในล้านนาและล้านช้างคือ จำปาสี่ต้น เจ้าสุวตรนางบัวคำ ท้าวลิ้นทอง ท้าวกำกาคำนางแดงอ่อน ท้าวเสียวสวาด พยาคนคาก คำเรียกขวัญ หรือ ฮ้องขวัญก็คล้ายคลึงกัน (อานาโตล แป็ลติเยร์ 2540)

ศาสตราจารย์รัช ปุณโณทก ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาและวรรณกรรม ซึ่งให้เห็นถึงวัฒนธรรมร่วมในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้าน ซึ่งแพร่กระจายอยู่ในกลุ่มไทลื้อในจีน ไทใหญ่ในพม่า ล้านนา และลาว ซึ่งกำหนดไม่ได้ว่าใครเป็นต้นตอการเล่า การแพร่กระจายน่าจะเกิดจากการติดต่อทางการค้า การเมือง และพุทธศาสนา แต่ละท้องถิ่นจะปรับเปลี่ยนเนื้อหาตัวละครและสถานที่ไปตามความนิยมของท้องถิ่นนั้น ๆ นอกจากนี้อาจมีการเปลี่ยนแปลงทางภาษาเขียน จันท์ลักษณ์และอักษรไปตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่น หรือมีการเปลี่ยนชื่อบ้านในเรื่องให้เข้ากับชื่อบ้านเมืองของท้องถิ่นนั้นอีกด้วย ความใกล้ชิดระหว่างวรรณกรรมอีสานกับล้านช้างนั้นคงไม่มีข้อสงสัย เนื่องจากสองดินแดนมีความใกล้ชิดกันในทุกทางมาแต่อดีต ศาสตราจารย์รัชระบุว่า

“หากพิจารณาด้านเนื้อเรื่องของวรรณกรรมแล้วจะพบว่าวรรณกรรมอีสานจะมีเนื้อเรื่องตรงกับวรรณกรรมด้านข้างของลาว จนเกือบจะเป็นสำนวนเดียวกัน ทั้งภาษา ฉันทลักษณ์ และตัวอักษร (อาจจะมีการปรับปรุงสำนวนโวหาร โครงเรื่องบ้างเล็กน้อย) ฉะนั้นวรรณกรรมอีสานส่วนใหญ่ (เกือบทั้งหมด) จึงเป็นวรรณกรรมฉบับเดียวกับวรรณกรรมด้านข้างที่ได้คัดลอกสืบต่อกันมา” (ธวัช 2540: 2)

นักวิชาการหลายท่านได้โยง “ความร่วมมือ” นี้เข้ากับวัฒนธรรมการบริโภคข้าวเหนียว ถ้าจะมองไกลไปกว่านั้นก็คือ ประเพณีการดำรงชีวิตแบบนักการเกษตรที่สั่งสมความรู้และประสบการณ์จนสามารถตั้งชุมชนและครอบครัว เครือญาติ ระบบการปกครองได้สำเร็จและคงอยู่อย่างถาวร เป็นเวลาหลายศตวรรษ ความรู้และภูมิปัญญาทั้งหลายจึงสะสมไว้ในตัวคนผู้รู้ และจดจำด้วยการบันทึกไว้ในเอกสารที่ทางอีสานเรียกรวมว่า “หนังสือก้อม” ซึ่งคือคลังความรู้และภูมิปัญญาสะสม โดยแยกองค์ความรู้ออกเป็นทางโลกและทางธรรม ในทางโลกจะใช้อักษรที่ไทยเรียกว่า “ไทน้อย” ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย โคลง กาพย์ ร่าย ร้อยแก้ว และคำสอน ส่วนบทสวดหรือเนื้อหาทางพุทธศาสนาจะใช้ “อักษรธรรม” ศาสตราจารย์ เอกวิทย์ ฌ ถลาง สรุปลงไว้เป็นอย่างดีว่าในกรณีของอีสาน

“หนังสือก้อมเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่มีคุณค่า เพราะเป็นการบันทึกลักษณะ สังคม ความเป็นอยู่ ความนึกคิด อุดมการณ์ ความเชื่อ ตลอดจนประเพณีท้องถิ่นของผู้เป็นเจ้าของวรรณกรรม มีการนำสาระจากหนังสือก้อมไปใช้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตลอดจนมาเพื่อป้องกันความคลาดเคลื่อนตกหล่นที่อาจเกิดขึ้นได้ในทางปฏิบัติ หนังสือก้อมจึงเป็นคู่มือประกอบกิจกรรมและพิธีกรรมต่าง ๆ ตลอดจนให้ความรู้ด้านการปกครองและการทำไร่ไถนา ชาวบ้านจึงเรียกหนังสือก้อมอีกชื่อหนึ่งว่า “หนังสือคองไซ้” ทั้งยังถือเป็นหนังสือศักดิ์สิทธิ์ ต้องเก็บไว้บนหิ้งบูชา จะนำมาใช้ด้วยอาการเคารพในกิจกรรมที่สำคัญเท่านั้น” (เอกวิทย์ 2544: 48-49)

วรรณกรรมร่วมที่เรากล่าวถึงนี้จึงมีลักษณะเป็น “ภูมิปัญญา” หรือองค์ความรู้พื้นฐานในการดำรงชีวิต ทั้งชาวอีสานและล้านช้างต่างให้ความสำคัญกับการตั้งสอนโดยผ่านวรรณกรรมโดยเฉพาะ “ผญา” ที่มีทั้งสาระและความไพเราะกินใจ คุณค่าของผญาทำให้มีคำภีร์ที่ว่า “เงินเต็มพาบต่อผญาเต็มปุ่น” (คำหมาน 2544: คำนำหน้า 2) การอนุรักษ์วรรณกรรมจึงหมายถึงการอนุรักษ์สาระและวิญญาณของผู้แต่งซึ่งสะท้อนถึงวิถีชีวิต มิใช่เป็นการอนุรักษ์กระดาษหรือใบลาน อีกทั้งเป็นการอนุรักษ์มรดกของประเทศไทย พม่า และจีนพร้อม ๆ กันไป ถ้าเรายึดประเทศเป็นหลัก

วรรณกรรมมุขปาฐะ

วรรณกรรมมรดกลาวนั้นแท้จริงมาจากการใช้ภาษาพูดหรือการสื่อสารด้วยปาก สุนทรียะ วงษ์เทศ สันนิษฐานว่า ชาวบ้านทั้งหลายปกติแต่โบราณมาเป็นชุมชนนับถือผี มีประเพณีเลี้ยงผี “เสพนิทาน” และ “เสพลำคำขับ” ประเพณีเสพลำคำขับผลักดันให้เกิดพัฒนาการเป็นร้อยกรอง

“คำบอกเล่า คือภาษาพูดปกติเป็นเค้าต้นของสิ่งที่เรียกกันภายหลังว่าร้อยแก้ว คำคล้องจอง คือภาษาพูดพิเศษคล้ายภาษาเพลง เป็นเค้าต้นของสิ่งที่เรียกกันภายหลังว่า ร้อยกรอง เค้าต้นของทั้งสองอย่างในยุคแรกไม่แยกกัน แต่คลุกเคล้าสอดผสมกลมกลืน อยู่ด้วยกันในภาษาชีวิตประจำวันของบรรดาชนเผ่า ชาวบ้านทุกตระกูลทั้งตระกูลมอญ-เขมร และตระกูลไทยลาว ฯลฯ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้บอกเล่า และความจำเป็นของพิธีกรรมว่าตรงไหนจะเป็นภาษาพูดตามปกติ แล้วช่วงไหนจะเป็นภาษาพูดพิเศษมีคำคล้องจองหรือภาษาเพลงสอดแทรกส่งเสริมเข้าไปเป็นครั้งคราว แต่อยู่ในเนื้อความและอารมณ์เดียวกัน” (สุนทรียะ 2546: 67-68)

ภาษาไทย-ลาว ดูเหมือนว่าเคยเป็นภาษาพูดและภาษาเพลงพร้อมกันไป ศิลปะการใช้คำคล้องจองพัฒนาไปสู่การร่ายและการสวด ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนา ความเชื่อ ตลอดจน

จนถึงการเทศน์ในพุทธศาสนาซึ่งแต่ก่อนเรียกว่าสวด เช่นสวดมหาชาติไม่ใช่เทศน์มหาชาติอย่างที่เรียกในประเทศไทยปัจจุบัน (สุจิตต์ 2546: 75)

ในสังคมมุขปาฐะ การใช้ภาษาเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการสื่อสาร และไม่ใช่โดด ๆ แต่คู่ไปกับดนตรีหรือก็คือคนตานั้นเอง อีกทั้งมีการแยกระหว่างกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับกิจกรรมที่เป็นของชาวบ้าน การแยกนี้ในทางภาษาจะเห็นได้จากการใช้ประเภทของอักษรที่ต่างกันในด้านนาฏกรรมทางศาสนาจึงถูกจารบนใบลาน ในขณะที่วรรณกรรมอื่น ๆ มักจะถูกเขียนบนกระดาษสาหรือถ้าเป็นใบลาน ความสั้นยาวก็จะเป็นตัวระบุ

“วรรณกรรม” ตามวิถีทางดั้งเดิมจึงมิได้มีไว้เพื่ออ่านออกเสียง หรืออ่านเงียบ ๆ โดยคน ๆ เดียว แต่จะเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมของชุมชนหรือกลุ่มคน และเป็นสื่อสำคัญระหว่างโลกมนุษย์กับโลกอื่น ๆ ที่มนุษย์มองไม่เห็น

การใช้ภาษาพูดเป็นหลัก หมายความว่าภาษามีหลายสำเนียง ดูเหมือนว่าในประเทศสปป.ลาวปัจจุบันรัฐบาลได้ยอมรับในความหลากหลาย มิได้มีการตกลงร่วมกันว่าจะให้ใช้สำเนียงท้องถิ่นใดเป็นมาตรฐาน ต่างไปจากประเทศไทยที่ถือเอาเสียงของภาษาไทยกลางเป็นเสียงมาตรฐาน ความหลากหลายมิได้เป็นอุปสรรคต่อการสื่อสารแต่อย่างใด สิ่งที่รัฐบาลให้ความสนใจจึงเป็นเรื่องไวยากรณ์และอักษรวิธีของภาษาเขียน ซึ่งสืบเนื่องจากการที่ใช้คำและตัวสะกดจากภาษาบาลีและสันสกฤต (วริษา 2544: 7-8, กะชวงละแหล่งข่าวและวัดทะนะท่า 1990) การยอมรับในธรรมชาติที่มาของภาษาเขียน และโดยเฉพาะความหลากหลายของกลุ่มคน ถือได้ว่าเป็นการสืบทอดมรดกทางวรรณกรรมอีกแนวหนึ่ง

แนวทางการสืบทอดมรดกทางวรรณกรรม

มรดกทางวรรณกรรมในฐานะที่เป็นความรู้และภูมิปัญญา มีความใกล้ชิดอย่างมากกับระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ทุกประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ใช้ระบบการศึกษาของรัฐเป็นกลไกในการปลูกฝังอุดมการณ์ของชาติ ค่านิยมที่พึงประสงค์ และกฎระเบียบของสังคมให้แก่เยาวชน แต่ทุกประเทศกำลังเผชิญกับปัญหาการแพร่กระจายของแนวคิดและอุดมการณ์นานาชนิด ที่อาจจะแตก

ต่างไปจากที่ประเทศต้องการ โดยผ่านระบบสื่อสารคมนาคมที่มีประสิทธิภาพ ระดับของปัญหาสำหรับภาษาและวรรณกรรมจะแตกต่างกันออกไป ในขณะที่ประเทศไทยและลาวต้องตัดสินใจว่าจะส่งเสริมการใช้ภาษาอังกฤษมากน้อยเพียงใด ประเทศลาวยังต้องเผชิญกับปัญหาการแพร่กระจายของภาษาประเทศเพื่อนบ้านที่เข้ามาผ่านโทรทัศน์และเทคโนโลยีสารสนเทศทุกประเภท แต่ทั้งนี้และทั้งนั้นภาษาไทยและภาษาลาวกำลังถูกเบียดให้เป็นภาษาชายขอบเสมือนชนกลุ่มน้อยในโลกที่กำลังถูกรอบงำโดยภาษาอังกฤษ วรรณกรรมแปลจากภาษาอังกฤษ และการ์ตูนแปลจากภาษาญี่ปุ่นกำลังจะทำวรรณกรรมมรดกต่าง ๆ กลายเป็นของเก่าที่หาค่ามิได้

การให้ค่าจะทำได้เป็นอย่างดีและต่อเนื่องในระบบการศึกษาของรัฐ ที่ตระหนักถึงความสำคัญของวรรณกรรมในฐานะที่เป็นภูมิปัญญา ความรู้ และอุดมการณ์ มากกว่าเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ การเผยแพร่และการวิจัยสามารถดำเนินได้โดยผ่านผู้รู้เฉพาะทาง เพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ที่มีความเข้าใจและซาบซึ้งในคุณค่าของมรดกแต่ละชิ้นในทางที่จะนำไปใช้ประโยชน์ได้ในสังคมปัจจุบัน

นอกจากนั้นแล้วเราต้องใช้คุณลักษณะและพื้นฐานของมรดกด้านวรรณกรรมให้เป็นประโยชน์ เช่น

1. ในเมื่อวรรณกรรมเป็นวัฒนธรรมร่วมของผู้ใช้ภาษาไท-ไต-ลาว การสร้างเครือข่ายผู้รู้ ดังเช่นการประชุมครั้งนี้จึงน่าจะทำได้โดยง่าย เพราะสามารถเปรียบเทียบวรรณกรรมที่ปรากฏในประเทศไทย จีนตอนใต้ และเวียดนามได้เป็นต้น เป็นที่น่ายินดีที่คนไทยหลายกลุ่มให้ความสนใจกับภาษาลาวมากขึ้น เช่น มีตำราเรียนภาษาลาวเบื้องต้น (เรื่องเดช 2542) ตำราฝึกทักษะภาษาลาวเวียงจันทน์สำหรับนักศึกษาและผู้สนใจทั่วไป (วริษา 2544) หนังสือที่พยายามชี้ให้เห็นถึงความงดงามของภาษาลาว (พิชญ 2545) และคู่มือการเรียนหนังสือลาว-ไทย (ศรีเวียงแขก 2002) ต่างเดินอยู่บนแนวทางการกระชับความสัมพันธ์ไทยลาวให้แน่นแฟ้นขึ้น ความสัมพันธ์ทางการทูตที่เห็นเป็นรูปธรรมในองค์กร ASEAN และ SEAMEO น่าจะเป็นประโยชน์ในการเชื่อมโยงเครือข่ายทางการศึกษา คั่นคว้าวิจัยในด้านภาษาและวรรณกรรมลาว

2. ภาษาลาว ภาษาไทย อาจจะถูกลดความสำคัญในฐานะที่เป็นกุญแจไปสู่องค์ความรู้ใหม่ โดยเฉพาะทางวิทยาศาสตร์ แต่สารของวรรณกรรมในภาษาเหล่านี้ยังมีพอเพียงสำหรับการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขได้สำหรับคนทุกฐานะทุกวัย ปรัชญาและวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนามีได้ลดความสำคัญลงแต่อย่างใด ในทางกลับกันกำลังได้รับความสนใจจากผู้ใช้ภาษาตะวันตกมากขึ้นทุกวัน คัมภีร์ไบเบิลานที่โครงการต่าง ๆ ได้สะสมไว้ยังรอการอ่านการใช้จากผู้รู้ภาษาลาวและไทยอีกมากมาย
3. เทคโนโลยีสารสนเทศในปัจจุบันเป็นเทคโนโลยีหลากหลายคือ เกี่ยวข้องกับตัวเขียน เสียง ภาพ และการเคลื่อนไหวพร้อม ๆ กัน ถ้าวรรณกรรมमुखปาฐะได้ถูกดัดแปลงให้เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ในสมัยหนึ่งได้ ไม่น่าจะมีอุปสรรคในการแปรรูปหรือดัดแปลงวรรณกรรมมรดกให้เป็นสื่อการแสดงสมัยใหม่ หรือโยงใยสาระของวรรณกรรมกับสื่อประเภทต่าง ๆ ในประเทศไทยวรรณกรรมที่ถือเป็นแบบฉบับเช่น ขุนช้างขุนแผน และสี่แผ่นดิน ต่างถูกดัดแปลงให้เป็นละครโทรทัศน์ หรือภาพยนตร์ ตลอดจนนิทานพื้นบ้านเช่น ปลาบู่ทอง แก้วหน้าม้า ไกรทอง นิทานชาดกเช่น เวสสันดรชาดก และมโหสถ ต่างได้รับความนิยมน้อยมากจากผู้ที่คุ้นเคยกับนิทานเหล่านี้ ไม่ว่าจะแปลเป็นลาว ไทย ลื้อ จีน

อิสรภาพในการแสดงความคิดและจินตนาการ

ถ้าเราถือว่าการพัฒนาดัดแปลงผลผลิตทางปัญญาและจินตนาการ น่าจะเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการปลูกฝังสาระและทักษะของวรรณกรรมให้แก่คนรุ่นใหม่ รัฐและสังคมจะต้องสนับสนุนให้ประชาชนและผู้รู้ได้แสดงออกทักษะในการใช้ภาษาอย่างมีปัญญาให้มากที่สุดในรอบของอุดมการณ์และค่านิยมที่บรรพบุรุษได้บรรจุไว้ในวรรณกรรมนั่นเอง

ข้าพเจ้าเข้าใจว่ารัฐบาลลาวทุกยุคสมัยต่างให้ความสำคัญกับการสืบทอดภาษาและวรรณกรรมลาวคงจะเห็นได้จากวารสารวรรณศิลป์ที่มีบทบาทสำคัญในการสืบสานนิทานพื้นเมืองลาวมาจนทุกวันนี้ (จารุวรรณ เชาว์นวม 2542: 10)

การศึกษาภาษาและวรรณกรรมในประเทศไทยนั้นมีอุดมคติที่สูงส่งกล่าวคือ

“การเรียนการสอนภาษาไทยในปัจจุบันมิได้มุ่งหวังให้นักเรียนอ่านออกเขียนได้เพียงอย่างเดียว หากมุ่งหวังให้นักเรียนนำความรู้ความสามารถไปใช้เกิดประโยชน์ได้จริง สื่อสารกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น ๆ และใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารได้เป็นอย่างดี รวมทั้งต้องรักษาภาษาไทยไว้ในฐานะที่เป็นสมบัติของชาติด้วย” (กระทรวงศึกษาธิการ 2546)

ในทางปฏิบัติเราพบว่าตัวอย่างของวรรณกรรมในห้องเรียนนั้นมีความเก่าแก่มาก มีการเน้นรูปแบบของภาษาและกรอบของการใช้ภาษาที่น่าจะทำให้ภาษาไทยและวรรณกรรมไทยมีรูปแบบที่ตายตัว อาจไม่นำไปสู่การสร้างสรรค์ทางภาษาเท่าไรนัก วรรณกรรมต่าง ๆ คือ งานสร้างสรรค์ที่ในสมัยปัจจุบันมีชีวิตอยู่ในกรอบของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การทดลองผิดลองถูกควรจะต้องมีบ้าง เพื่อสร้างความแข็งแกร่งให้แก่ภาษาให้อยู่รอดต่อไปอย่างสง่างาม

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาไทย

กระทรวงศึกษาธิการ

- 2546 การจัดการเรียนรู้อุ้กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

คำหมาน คนไค

- 2545 ผญา: ภูมิปัญญาอีสาน. กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.

จารุวรรณ เขาว์นวม

2542 นิทานพื้นเมืองลาว: ลักษณะเด่นและความสัมพันธ์กับสังคม.

วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ตรีศิลป์ บุญจอร์, จารุวรรณ เขาว์นวม และวิยะดา พรหมจิตต์

2540 บทสำรวจวรรณคดีลาว: จากวรรณคดีล้านช้างถึงวรรณคดีทันสมัย. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการเปิดโลกรวมกรรมเพื่อนบ้าน(1) วรรณกรรมลาว: ความสัมพันธ์กับวรรณกรรมไทย เนื่องในวโรกาสเฉลิมฉลอง 80 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อังคารที่ 22 – พุธที่ 23 กรกฎาคม 2540 ณ ห้องประชุมสารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธวัช ปุณโณทก

2540 วรรณคดีอีสาน: ความสัมพันธ์กับวรรณคดีล้านช้างและวรรณคดีไทยภาคกลาง.

เอกสารประกอบการประชุมวิชาการเปิดโลกรวมกรรมเพื่อนบ้าน(1) วรรณกรรมลาว: ความสัมพันธ์กับวรรณกรรมไทย เนื่องในวโรกาสเฉลิมฉลอง 80 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อังคารที่ 22 – พุธที่ 23 กรกฎาคม 2540 ณ ห้องประชุมสารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิชญ์ จันทรวิทัน

2545 เสน่ห์ภาษาลาว. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิลุบล.

เรืองเดช ปิ่นเชื่อนบัตย์

2542 เรียนภาษาลาวเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.

วริษา กมลนาวิน

2544 ฝึกทักษะภาษาลาวเวียงจันทน์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุจิตต์ วงษ์เทศ

2546 ประวัติศาสตร์สังคม-วัฒนธรรมของภาษาและวรรณคดีในสยามประเทศ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

อานาโตล เป็ลติเยร์

- 2540 **ความสัมพันธ์ระหว่างล้านนากับล้านช้างในด้านวรรณกรรม.** เอกสาร
 ประกอบการประชุมวิชาการเปิดโลกวรรณกรรมเพื่อนบ้าน(1) วรรณกรรมลาว:
 ความสัมพันธ์กับวรรณกรรมไทย เนื่องในวโรกาสเฉลิมฉลอง 80 ปี จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย อังคารที่ 22 – พุธที่ 23 กรกฎาคม 2540 ณ ห้องประชุมสารนิเทศ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เอกวิทย์ ณ ถลาง

- 2544 **ภูมิปัญญาอีสาน.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์.

เอกสารภาษาลาว

กะชวงละแห่งข่าวและวัดตะนะท่า

- 1990 **กองทุนโต๊ะมนวิทยาสาตเกี่ยวกับพาสาลาว.**
 เวียงจันทน์: สำนักพิมพ์และจำหน่ายปั๊มแห่งลัด.
 เวียงจันทน์: The Toyota Foundation.

สุนัด โปทิสาน

- 1996 **“ความสำคัญของพื้นที่ขุนบูลมต่อประหวัดสาตลาว.”** วิทยาสาตมอละดก
 ล้านช้าง. ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มังกอน-มิถุนา.

ดวงเคื่อน บุนยาวงและโอทอง คำสินชู

- 1991 **ฮีดคองปะเพนีในมะหากาบท้าวสูง ท้าวเจือง.** เวียงจันทน์: สำนักพิมพ์
 วันนะสิน.

ศรีเวียงแขก กรนีวงศ์

- 2002 **คู่มือเรียนหนังสือลาว-ไทย.** เวียงจันทน์: สำนักพิมพ์และจำหน่าย
 หนังสือแห่งรัฐ สปป.ลาว.